

Iwona Nurzyńska,
Anna Rosa

Sprawozdanie ze 160. Seminarium European Association of Agricultural Economists „Rural Jobs and the Common Agricultural Policy”

Report on 160th European Association of Agricultural Economists Seminar on “Rural Jobs and the Common Agricultural Policy”

W dniach 1–2 grudnia 2016 r. w Warszawie odbyło się 160. seminarium Europejskiego Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnych (EAAE) pt. „Zatrudnienie na wsi a Wspólna Polityka Rolna” („Rural Jobs and the Common Agricultural Policy”). Organizatorem wydarzenia naukowego był Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk oraz Centre for European Agri-Environmental Studies (przy University of Kent, Wielka Brytania).

W seminarium uczestniczyło ponad 50 osób z 13 krajów (w tym z USA, Czech, Finlandii, Grecji, Irlandii, Japonii, Kosowa, Niemiec, Polski, Rumunii, USA, Węgier, Wielkiej Brytanii i Włoch). Uczestnicy prezentowali swoje badania w trakcie sesji zarówno plenarnych, jak i panelowych, podczas których łącznie przedstawiono 38 prezentacji (referatów oraz posterów). W ramach seminarium zorganizowano również panel polityczny „Perspektywy pracy na wsi” („Prospects for Rural Jobs”), który umożliwił dyskusję w szerokim gronie naukowców (europejskich ekonomistów rolnych), polityków oraz przedsiębiorców zajmujących się aspektami zatrudnienia w polityce rolnej, rolno-środowiskowej i rozwoju obszarów wiejskich.

Zagadnienia dotyczące wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na zatrudnienie w rolnictwie były przedmiotem dyskusji podczas trzech sesji plenarnych. Tworzenie lub utrzymanie miejsc pracy nie jest jednym z pierwotnych celów Wspólnej Polityki

Dr Iwona Nurzyńska, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, iwona.nurzynska@gmail.com. **Dr Anna Rosa**, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, arosa@irwirpan.waw.pl.

Rolnej, która od początku promuje „zwiększanie produktywności poprzez wspieranie postępu technicznego oraz optymalne wykorzystanie czynników produkcji, szczególnie siły roboczej”. Sophia Davidova wraz z Kennethem Thomsonem (UK) podkreślali, że choć wzrost liczby miejsc pracy i zwiększenie wydajności zdają się być sprzecznymi celami, to jednak tworzenie nowych miejsc pracy, a przynajmniej ich utrzymanie, jest – pośrednio, jeśli nie bezpośrednio – celem obecnej WPR. Jest to cel dodany do listy, która obejmuje również bezpieczeństwo żywności „w rozsądnych cenach”, stabilizację rynku, „sprawiedliwość” dochodów (cel przeciwdziałania ubóstwu), ochronę środowiska, ograniczenie zmian klimatycznych oraz bezpieczeństwo energetyczne. Wzrastające znaczenie WPR dla rynku pracy potwierdza fakt, że Komisja Parlamentu Europejskiego ds. Rolnictwa i Rozwoju Wsi (COMAGRI) jest w trakcie sporządzania z własnej inicjatywy raportu „Jak WPR może przyczynić się do tworzenia nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich?”

Andrew Copus (UK) zwrócił uwagę na zmniejszanie się podaży pracy i na konieczność poprawy struktury wiekowej na obszarach wiejskich, w szczególności uwzględniając zjawisko migracji (ekonomicznej) młodych ludzi do miast lub do zachodnich krajów Unii Europejskiej czy też USA. Przedstawiając przykład obszarów słabo zaludnionych w Szkocji, autor zaprezentował prognozy, które wskazują, że w ciągu najbliższych 3 lat obszary te będą tracić rocznie około 1000 osób w wieku produkcyjnym. Prelegent podkreślił, że cel Wspólnej Polityki Rolnej dotyczący zatrudnienia w rolnictwie powinien być realizowany z uwzględnieniem trendów demograficznych oraz zróżnicowania terytorialnego. Kwestie dotyczące znaczenia wymiaru terytorialnego w prowadzeniu wspólnej polityki rozwoju i związane z nim funkcjonalne ujęcie obszaru zostały również podjęte w badaniach i przedstawione przez Francesco Mantino (Włochy). Autor podkreślił, że obszary wiejskie w Europie charakteryzują się wysokim stopniem różnorodności społeczno-ekonomicznej oraz posiadają różne walory środowiska przyrodniczego, co stanowi wyzwanie podczas projektowania i wdrażania Wspólnej Polityki Rolnej. Chodzi bowiem o takie sformułowanie celów WPR, aby były dostosowane do różnorodnych lokalnych warunków i potrzeb, a jednocześnie możliwe do zrealizowania w ramach wspólnie ustalonych celów. Konstadinos Mattas i Efstratios Loizou (Grecja) podczas swojego wystąpienia przedstawili natomiast społeczno-ekonomiczne aspekty pracy, zwracając uwagę na fakt, że praca daje ludziom poczucie tożsamości, pozwala nabywać oraz rozwijać umiejętności, ale przyczynia się również do rozwoju gospodarczego danego państwa. Autorzy stwierdzili, że im bardziej zróżnicowana jest gospodarka, tym mniej są negatywne skutki podjętych działań politycznych, a z programów realizowanych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej najbardziej korzystają obszary o wysokiej specjalizacji w przemyśle rolno-spożywczym. Kolejny referat dotyczył wpływu transformacji instytucjonalnej oraz Wspólnej Polityki Rolnej na rozwój

obszarów wiejskich. Autorzy Jerzy Wilkin oraz Monika Stanny (Polska) odnieśli się między innymi do kwestii wielofunkcyjności obszarów wiejskich oraz zmieniającej się ich roli w Europie.

Problematyka podjęta podczas seminarium w pozostałych sekcjach dotyczyła trzech głównych obszarów badawczych: tworzenia i utrzymywania miejsc pracy na obszarach wiejskich, wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na zatrudnienie w rolnictwie w sektorach związanych z rolnictwem i na obszarach wiejskich oraz zagadnień dotyczących koncepcji i metodologii wykorzystywanych do analizy zatrudnienia w rolnictwie i na obszarach wiejskich.

W ramach pierwszej sesji omawiano problemy dotyczące tworzenia i utrzymywania miejsc pracy na obszarach wiejskich. Trevor Donnellan i Kevin Hanrahan (Irlandia) zwrócili uwagę na malejące znaczenie gospodarcze rolnictwa (w tym sektora rolno-spożywczego) w krajach UE w ostatnim czasie. Podczas swoich badań analizowali między innymi dane dotyczące wartości oraz wielkości produkcji, poziomu osiąganych przychodów oraz wielkość zatrudnienia w sektorze rolno-spożywczym, a także możliwości wynikające z biogospodarki opartej na wiedzy. Ponadto zwrócili uwagę na fakt, że większość badań dotyczących migracji z obszarów wiejskich w UE koncentruje się raczej na skali i skutkach migracji ludności ze wsi do miast, a nie na procesie migracji społeczeństwa z miasta na wieś. Problematykę migracji i zatrudniania cudzoziemców w rolnictwie podczas kolejnego wystąpienia kontynuował Tomasz Siudek wraz z Aldoną Zawojką (Polska). Autorzy przedstawili zarówno pozytywne, jak i negatywne opinie dotyczące zatrudnienia cudzoziemców w rolnictwie. Omawiali również kwestie dotyczące między innymi motywów, którymi kierują się pracodawcy zatrudniający obcokrajowców. Rozwinęła się dyskusja nad konsekwencjami wyjścia Wielkiej Brytanii z UE w kontekście rynku pracy. Ponadto prelegenci stwierdzili, że struktura wiekowa w polskim rolnictwie jest korzystniejsza w porównaniu z innymi krajami UE. Podjęli również próbę odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu programy pomocowe zachęcają młodych ludzi (osoby poniżej 45 roku życia) do pozostania w rolnictwie? Następnie Małgorzata Matyja (Polska) przedstawiła, w jaki sposób poziom zatrudnienia wpływa na rentowność rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz innych podmiotów funkcjonujących w rolnictwie. Autorka wykazała, że niektóre z rolniczych spółdzielni mogą podnieść rentowność sprzedaży poprzez zwiększenie poziomu zatrudnienia i utrzymanie istniejących miejsc pracy, nawet podczas globalnego kryzysu. Monica Mihaela Tudor i Violeta Florian (Rumunia) problematykę dotyczącą tworzenia i utrzymywania miejsc pracy na obszarach wiejskich zaprezentowały na przykładzie Rumunii, która jest państwem członkowskim UE o największym udziale zasobów pracy zatrudnionych w rolnictwie. Natomiast Ekrem Gjokaj (Kosowo) proces kreowania miejsc pracy w rolnictwie przedstawił

na przykładzie Kosowa, w którym grunty rolne stanowią 53% powierzchni kraju, a udział rolnictwa w PKB w 2014 r. wynosił 12%. Prelegent omówił efekty Programu Grantowego Rozwoju Obszarów Wiejskich (RDGP) finansowanego przez rząd w Kosowie i partnerów międzynarodowych. Hinrich Schulte wraz z Musshoff Oliver (Niemcy) z kolei w swoich badaniach zajęli się modelowaniem ceny mleka po zniesieniu kwot mlecznych. Brak limitów produkcyjnych spowodował niepewność na rynku, ale, jak podkreślają autorzy, nadal dla przeciętnego niemieckiego gospodarstwa mleczarskiego opłacalne jest inwestowanie w drogi i bardziej innowacyjny system automatycznego dojenia. Kolejni prelegenci – Erin S. Sherry i Ziping Wu (UK) – badają uwarunkowania i wzajemne oddziaływanie rozwoju wybranych gałęzi przemysłu, określanymi przez autorów alternatywnymi, na zatrudnienie, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii płci oraz regionalnych efektów dystrybucyjnych w warunkach „małej gospodarki otwartej” (*small open economy*). Natomiast Paweł Chmieliński wraz z Bożeną Karwat-Woźniak (Polska) w swoich badaniach zajęli się analizą dywersyfikacji działalności gospodarczej i źródeł dochodów z działalności rolniczej oraz pozarolniczej rodzin wiejskich w Polsce, w warunkach członkostwa w UE, uwzględniając realizację celów WPR. Z przeprowadzonych przez nich badań wynika, że WPR ma pozytywny wpływ na sytuację dochodową rolników, a ponadto przyczyniła się do profesjonalizacji działalności rolniczej i do zmiany charakteru pracy rolnika, wymagając od niego również umiejętności związanych z zarządzaniem gospodarstwem rolnym.

W kolejnej sekcji problemowej pierwszy referat, zaprezentowany przez Iwonę Nurzyńską (Polska), dotyczył roli Wspólnej Polityki Rolnej UE w kreowaniu miejsc pracy na obszarach wiejskich w Polsce oraz skuteczności instrumentów WPR w przełamywaniu barier, w tym instytucjonalnych, dla rozwoju zatrudnienia pozarolniczego na wsi. Autorka argumentowała, że tworzenie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich w Polsce wymaga zintegrowanego podejścia, w ramach którego oferowany zestaw instrumentów polityki publicznej będzie dostosowany do specyficznych warunków społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich. Ladislav Jelinek, Jarmila Curtiss, Tomas Medonos, Tomas Ratinger i Zuzana Hlouskova w swoich badaniach analizowali wpływ płatności realizowanych w ramach programów WPR na poziom zatrudnienia na obszarach wiejskich w Czechach. Autorzy ci podjęli próbę odpowiedzi na pytanie: jakie gospodarstwa rolnicze otrzymujące wsparcie finansowe w ramach WPR mają największy potencjał w tworzeniu miejsc pracy. Z przedstawionych przez Jelinka (Niemcy) badań wynika również, że pozytywny wpływ na liczbę zatrudnionych mają dopłaty rolno-środowiskowe, podczas gdy dotacje modernizacyjne nie mają wpływu na zatrudnienie. Celem tekstu przygotowanego przez Imre Fertő i Zoltana Bakucsza (Węgry) była ocena wpływu dotacji wypłacanych przez Unię Europejską, przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich

na Węgrzech. Autorzy w swoich badaniach wykorzystali indeks wielowymiarowego pomiaru ogólnego poziomu rozwoju i jakości życia (Indeks Rozwoju Wsi), a wyniki wykazały znaczące różnice między analizowanymi regionami. Z kolei Kyösti Arovuori (Finlandia) do zbadania wpływu Wspólnej Polityki Rolnej oraz dokonywanych reform na utworzenie i utrzymanie miejsc pracy w rolnictwie wykorzystał model ekonometryczny. Wyniki dowodzą, że wdrażanie reform WPR w latach 1992, 2000 i 2007 wpłynęło na zmniejszenie się tempa rozwoju i zmian strukturalnych obszarów wiejskich. Następnie Katarzyna Zawalińska (Polska) zaprezentowała wyniki symulacji z modelu CGE dotyczące wpływu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 na tworzenie miejsc pracy na wsi. Z obliczeń wynika, że faktyczny wpływ PROW na zatrudnienie ogółem był pozytywny (0,23%), z tego zatrudnienie w przemyśle wzrosło o 2,35%, a w usługach o 0,51%. Jednocześnie PROW stwarzał presję na odpływ zatrudnienia w rolnictwie (–0,65%), dzięki czemu przyczyniał się do zwiększenia efektywności pracy w tym sektorze. Podczas swojej prezentacji Barbara Tocco, Sophia Davidova i Alastair Bailey (UK) podkreślali, że nie można jednoznacznie ocenić roli dotacji i ich wpływu na zatrudnienie w rolnictwie. Na przykładzie analizy czterech państw – Francji, Węgier, Włoch, Polski – i przy wykorzystaniu modelu probitowego wykazali rozbieżności w ocenie tej roli pomiędzy starymi a nowymi krajami członkowskimi UE. Podczas kolejnego wystąpienia wpływ WPR na generowanie miejsc pracy na obszarach wiejskich na przykładzie Wielkiej Brytanii zaprezentowali Joseph Tzanopoulos, Dimitrios Bormpoudakis, Alastair Bailey oraz Sophia Davidova (UK). Wykorzystując modelowanie statystyczne, autorzy dokonali analizy ilościowej wpływu WPR na zatrudnienie na obszarach wiejskich przy uwzględnieniu zróżnicowania terytorialnego (prze-strzennego) na poziomie lokalnym. Następnie Magdalena Zwolińska-Ligaj (Polska) omówiła rolę programu LEADER w kreowaniu przedsiębiorczości i zatrudnienia w województwie lubelskim. Jest to region o najniższym poziomie rozwoju gospodarczego w Polsce oraz jednym z najniższych w UE. Głównym zadaniem programu Leader i Lokalnych Grup Działania (LGD) jest wzmocnienie kapitału społecznego i aktywizacja społeczności lokalnych w celu zwiększenia poziomu zaangażowania obywateli w rozwój gospodarczy na ich obszarze. Analiza funkcji gospodarczych obszarów wiejskich w województwie lubelskim wykazała dominację funkcji rolniczej i nieznaczny wzrost liczby jednostek terytorialnych o zróżnicowanej strukturze funkcjonalnej, zdolnej do tworzenia miejsc pracy na obszarach wiejskich. Cykl referatów w tej sesji problemowej zamykało wystąpienie Thii Hennessy (Irlandia), która wraz z Jasonem Loughreyem analizowała wpływ Wspólnej Polityki Rolnej (WPR), sytuacji makroekonomicznej w kraju oraz warunków na rynku rolnym na decyzje rolników dotyczące zatrudnienia w Irlandii. Irlandia wraz z Hiszpanią i Grecją doświadczyły największych spadków wskaźnika zatrudnienia wśród krajów

OECD w trakcie recesji gospodarczej od 2007 do 2012 roku, przy czym spadek we wskaźnikach zatrudnienia był większy na obszarach wiejskich niż w miastach. Autorzy zwrócili uwagę na fakt, że na spadek zatrudnienia na obszarach wiejskich miały wpływ takie czynniki, jak: rozmiar gospodarstw rolnych, wielkość dochodów gospodarstw rolnych i spadek cen surowców rolnych (w ujęciu realnym).

Podczas obrad dotyczących przeglądu koncepcji i metodologii wykorzystywanych do analizy zatrudnienia w rolnictwie i na obszarach wiejskich Graham Dalton (UK) przedstawił sytuację na obszarach rolniczych Aberdeenshire (obszar Szkocji). Stwierdził, że WPR przy formułowaniu celów i programów pomocowych powinna uwzględniać postęp technologiczny, by umożliwić mieszkańcom obszarów wiejskich szybkie dostosowanie się do zmieniających się warunków otoczenia. Kenneth Thomson (UK) natomiast w swoich badaniach zajął się bezpieczeństwem, higieną pracy i zdrowiem w rolnictwie. Autor zaprezentował dane, z których wynika, że rośnie liczba śmiertelnych wypadków w rolnictwie i około 500 osób rocznie umiera podczas pracy w rolnictwie w UE. Bazyli Czyżewski i Agnieszka Poczta-Wajda (Polska) podczas wystąpienia zwrócili uwagę na fakt, że średnie dochody uzyskiwane przez rolników w krajach UE są zazwyczaj niższe niż wynagrodzenie uzyskiwane poza sektorem rolniczym, co może prowadzić do poczucia niesprawiedliwości społecznej wśród rolników. Autorzy w swoich badaniach między innymi weryfikowali, czy członkostwo w UE i wykorzystywanie WPR przyczynia się do zmniejszenia różnicy w dochodach rolników uzyskiwanych z działalności rolniczej i pozarolniczej. Z kolei celem tekstu przygotowanego przez Céline Bignebat, Pierre-Marie Bosca i Philippe'a Perrier-Corneta była analiza wpływu wielkości gospodarstwa rolnego na wielkość zatrudnienia. Na przykładzie Francji, wykorzystując dane ze spisów z lat 2000 i 2010, autorzy, uwzględniając różne formy zatrudnienia, dokonali typologii gospodarstw rolnych. Następnie Adam Wąs (Polska) zaprezentował wpływ środowiskowych aspektów reformy WPR (ekologizacji rolnictwa) na poziom zatrudnienia w różnych typach gospodarstw i w całym sektorze rolnym w Polsce. Autor, wykorzystując model ekonometryczny, wykazał, że zakładając kontynuację zmian w strukturze polskiego rolnictwa liczba średnich gospodarstw 5–15 ha, a tym samym zasobów pracy biorących udział w takich gospodarstwach, zostanie zmniejszona. Model przewiduje również, że najmniejsze gospodarstwa będą nadal stanowić zdecydowaną większość pod względem ogólnej liczby gospodarstw, jednak ich udział w produkcji rolnej będzie się zmniejszał. Prezentacja Dimitrisa Skurasa oraz Demetriosą Psaltopoulou (Grecja) dotyczyła analitycznych właściwości metod rachunkowości społecznej, szczególnie opartych na prostych i rozbudowanych macierzach rachunków społecznych (SAM – od angielskiego Social Accounting Matrix) oraz ich zastosowania do badania wpływu WPR na zatrudnienie w ujęciu przestrzennym. Wpływem WPR na tworzenie i likwidację miejsc pracy w małych

i średnich firmach na terenach rolniczych w Wielkiej Brytanii zajęli się Marian Rizov, Sophia Davidova i Alastair Bailey (UK). Autorzy wykazali, że w okresie 2006–2014 wyższy poziom dotacji lokalnych wpłynął na zwiększoną liczbę nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich. Natomiast Katarzyna Kambo (Polska) omawiała zagadnienie dotyczące determinant podejmowania działań pozarolniczych przez ludność wiejską. W swoich badaniach uwzględniła jeden z czynników, a mianowicie typ hodowli, i badała między innymi, czy prowadzenie gospodarstwa z produkcją roślinną wpływa na pozyskiwanie dochodów pozarolniczych. Na koniec tego panelu Monica Mihaela Tudor (Rumunia) przedstawiła rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Rumunii, w szczególności zwracając uwagę z jednej strony na możliwości poprawy warunków prowadzenia działalności gospodarczej, a z drugiej na bariery związane głównie ze starzeniem się siły roboczej na wsi oraz migracją zewnętrzną młodych i wykształconych ludzi. Prelegentka, analizując wraz z Dan Marius Voicilas strukturę wiekową pracodawców, podkreślała, że przeważają w niej młodzi ludzie, co korzystnie wpływa na perspektywy rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

W sesji posterowej dyskutowano natomiast o:

- Wpływie innowacyjnych technologii na wzrost produktywności różnych typów gospodarstw (Zbigniew Floriańczyk).
- Wpływie i skutkach ewentualnego spadku produkcji rolnej na wielkość zatrudnienia w sektorze rolno-spożywczym (Marie Pechrová, Ondřej Chaloupka).
- Znaczeniu środków finansowych przeznaczonych na pierwszy i drugi filar WPR dla wspierania zatrudnienia w latach 2007–2013 w Rumunii. W wyniku przeprowadzonych analiz autorka Nicola Galluzzo stwierdziła, że dotacje finansowe przyznane w ramach drugiego filaru Wspólnej Polityki Rolnej były bezpośrednio skorelowane z możliwościami zatrudnienia na obszarach wiejskich w Rumunii.
- Wykluczeniu społecznym na obszarach wiejskich Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem skali zróżnicowania badanego procesu w ujęciu poszczególnych gospodarek krajowych. Autorki Anna Rosa i Agnieszka Jakubowska (Polska) na podstawie otrzymanych wyników dokonały podziału badanych krajów na cztery klasy zagrożenia ekskluzją społeczną kapitału ludzkiego obszarów wiejskich EU.
- Problemie starzenia się siły roboczej w rolnictwie. Mikihisza Shiratori (Japonia) podkreślał, że stopień starzenia się siły roboczej w rolnictwie jest bardziej intensywny w Japonii niż w krajach Unii Europejskiej. W 2015 r. średni wiek rolników w Japonii wynosił 67 lat, dlatego też wypracowanie dobrych praktyk przez Japonię jest konieczne i może być przydatne w przyszłości dla rolnictwa europejskiego.

- Zarządzaniu zasobami ludzkimi w małych i dużych gospodarstwach rolnych w Polsce. Główna konkluzja z przeprowadzonych przez autorki Małgorzatę Matyję i Sandrę Klusko (Polska) badań jest taka, że poziom zatrudnienia zależy głównie od wielkości gospodarstwa rolnego.

W ramach zorganizowanej podczas seminarium dyskusji panelowej rozmowa skupiła się wokół zasadniczego pytania o skuteczność i adekwatność Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) w zakresie tworzenia i utrzymania miejsc pracy na obszarach wiejskich. Udział w panelu wzięli Paweł Chorąży (Sekretarz Stanu w Ministerstwie Rozwoju), David Freshwater (OECD/University of Kentucky, USA), Waldemar Guba (Dyrektor Departamentu Strategii, Analiz i Rozwoju w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi), Allan Matthews (Trinity College, Irlandia) oraz Kamil Mirowski (Grupa Żywiec S.A.). Moderatorem dyskusji był dr Andrzej Hałasiewicz, który skierował wiele istotnych pytań szczegółowych do uczestników panelu, w tym:

1. Czy Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej odgrywa istotną rolę w tworzeniu i zachowaniu miejsc pracy na obszarach wiejskich?
2. W jakim kierunku winny zmierzać reformy WPR po 2020 r., aby lepiej adresować problem kreowania i utrzymania miejsc pracy na wsi?
3. Jak powinna wyglądać współpraca przetwórstwa rolno-spożywczego z producentami rolnymi, aby służyła rozwojowi lokalnej gospodarki?
4. Jaka jest odpowiedzialność dużego biznesu w utrzymaniu żywotności rolnictwa na terenie, z którego pozyskuje się surowiec dla przetwórstwa, na przykładzie Grupy Żywiec?
5. Jak wygląda i jak powinna wyglądać koordynacja programowania i wdrażania programów finansowanych w ramach WPR i Europejskiej Polityki Spójności?
6. Jakie najważniejsze wnioski należałoby sformułować dla kreatorów krajowych i unijnych instrumentów wsparcia tworzenia i zachowania miejsc pracy na obszarach wiejskich na podstawie przebiegu dyskusji środowiska ekonomistów rolnych obradujących w ramach 160. Warszawskiego Seminarium EAAE „Rural Jobs and the CAP”?

Profesor David Freshwater, ekspert OECD, zauważył, że w wielu krajach OECD znaczenie rolnictwa jako źródła utrzymania ludności obszarów wiejskich jest znikome, natomiast w wielu innych stanowi ono ważny sektor gospodarki. Ta ostatnia sytuacja dotyczy szczególnie krajów, które charakteryzują się relatywnie dużą liczbą małych gospodarstw produkujących na własne potrzeby. Ponadto doświadczenia krajów OECD wskazują, że głównym celem polityki rolnej, przynajmniej dotychczas, nie było tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich. OECD od lat zajmuje się kreowaniem podwalin dla skutecznej polityki rolnej, a ogłoszony w pierwszej dekadzie XXI w. paradygmat rozwoju obszarów wiejskich nadal pozostaje aktualny, promując dywersyfikację wiejskiej lokalnej gospodarki, wspieranie przedsiębiorczości

pozarolniczej, inwestowanie w rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz wspieranie otoczenia biznesu, w tym infrastruktury finansowej. Polityka rolna powinna mieć jasno sformułowany cel i niewłaściw jest oczekiwanie, że WPR samodzielnie rozwiąże problem miejsc pracy, szczególnie poza gospodarstwem rolnym.

Doktor Waldemar Guba, reprezentujący polskie Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wskazał na istotne doświadczenia Polski jako nowego kraju członkowskiego Unii Europejskiej, który wykorzystał szanse oferowane przez Jednolity Rynek Europejski, a eksport produktów rolno-spożywczych okazał się jednym z motorów rozwoju polskiej gospodarki po akcesji. Znaczenie WPR w tym procesie było ważne, ale niedecydujące. Kraje EU12 doświadczają także negatywnych skutków integracji, jakim są migracje zagraniczne i odpływ ludności, także z obszarów wiejskich. Stąd też bardzo ważna jest zmiana postrzegania znaczenia zasobów siły roboczej obszarów wiejskich. Obszary wiejskie nie są już jedynie „rezerwuarem” kumulującym nadwyżki siły roboczej, łagodząc negatywne skutki restrukturyzacji gospodarki. Wiejskie zasoby pracy stały się istotnym potencjałem rozwoju, który może w sposób istotny wspierać rozwój pozarolniczych sektorów. WPR pozostaje ważną polityką sektorową oferującą wiele instrumentów wspierających rozwój polskiego rolnictwa, poprzez mechanizmy chroniące miejsca pracy w rolnictwie. Strategiczna reorientacja WPR, dająca większą swobodę krajom członkowskim w kształtowaniu instrumentów wsparcia, także w zakresie alokacji (przesunięcia) funduszy między I i II filarem WPR, umożliwiła większą koncentrację wsparcia unijnego na segmencie małych i średnich gospodarstw rolnych, w dużej mierze zachowując miejsca pracy na obszarach wiejskich w Polsce.

Profesor Allan Matthews w odpowiedzi na pytanie, co należałoby zmienić, a co zachować w reformowanej WPR po 2020 r., wskazał na konieczność w pierwszej kolejności odniesienia się do zasadniczego pytania. Pytanie, na które muszą odpowiedzieć kreatorzy polityki rolnej w UE, to czy WPR to najbardziej skuteczna polityka wspierająca tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich, czy też należy wskazać na inne instrumenty i polityki publiczne, których skuteczność w tym zakresie jest większa (zintegrowane podejście do polityki wsparcia obszarów wiejskich, zestaw instrumentów kreujących miejsca pracy z obszaru różnych polityk publicznych). Ważną kwestią jest także pytanie o koszt alternatywny i potencjalną wyższą wartość dodaną funduszy dotychczas inwestowanych w WPR. W tym kontekście zasadniczym zadaniem kreatorów polityki na poziomie UE i poszczególnych krajów powinno być inwestowanie w rozwój kapitału ludzkiego wspierającego proces dywersyfikacji wiejskiej gospodarki (np. szkolenia, reorientacja zawodowa). Istotne jest dostrzeżenie potencjału tworzenia miejsc pracy w związku z rozwojem zielonej gospodarki i odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich (*green jobs*), promowania krótkich łańcuchów żywnościowych czy rozwój

rolnictwa ekologicznego. Dyskusja wokół reformowania WPR często koncentruje się wokół problemów związanych z postępującą koncentracją i specjalizacją rolnictwa w Europie. Odwrócenie tego dylematu nakazuje zadać pytanie, czy zasadne jest spowalnianie postępu technicznego stymulującego wzrost wydajności pracy i produktywności pozostałych czynników produkcji w rolnictwie? A także czy w perspektywie długoterminowej zasadne jest, aby to instrumenty WPR spowalniały czy też utrudniały małym i średnim gospodarstwom rolnym rozwój i wzrost produkcji jako bazy dla wzrostu ich niezależności dochodowej?

Kamil Mirowski reprezentujący Grupę Żywiec, jednego z największych producentów piwa w Polsce, podkreślił znaczenie stabilnej i długoterminowej współpracy między przetwórstwem rolno-spożywczym a producentami rolnymi dla rozwoju lokalnej gospodarki i wiejskiego rynku pracy. Stabilna baza surowcowa, wzajemne zrozumienie potrzeb przetwórstwa i producentów rolnych wzmacniają siłę rynkową wszystkich uczestników łańcucha żywnościowego w przemyśle browarniczym oraz stanowią gwarancję jakości produktu końcowego oferowanego konsumentom. Należy wskazać, że branża piwowarska jest sektorem produkcji o jednym z najbardziej rozwiniętych łańcuchów dostaw (rolnictwo, dostarczające słód i chmiel, przetwórstwo przemysłowe, w tym produkcja opakowań, transport) oraz tworzącym sieci kooperantów (transport, gastronomia, branża hotelarska, handel). Dzięki tworzeniu rozbudowanej sieci polskich dostawców tylko w 2015 r. Grupa Żywiec miała wpływ na tworzenie miejsc pracy dla ponad 24,7 tys. osób na terenie Polski, z czego ponad 3 tys. stworzyła bezpośrednio Grupa Żywiec, oferując współpracującym z nią rolnikom trwałą współpracę w ramach 10-letnich kontraktów, gwarancję dochodu i ochronę przed fluktuacją cen na rynku produktów rolnych. Silne „zakorzenienie” Grupy Żywiec w lokalnej gospodarce wspiera jej rozwój i stanowi gwarancję zatrudnienia oraz dochodu dla pracowników zatrudnionych w zakładach produkcji wchodzących w skład Grupy. Powiązanie z lokalnymi producentami rolnymi to stały element wsparcia miejsc pracy w rolnictwie zapewniający trwały rozwój gospodarstw rolnych w długim okresie. W 2015 r. ponad 90% wszystkich zakupów Grupy Żywiec dokonała od dostawców zarejestrowanych w Polsce, a w przypadku chmielu – blisko 100% dostaw pochodzi z polskich upraw. Istotnym warunkiem dobrego funkcjonowania i rozwoju lokalnych łańcuchów żywnościowych, które budują podmioty takie jak Grupa Żywiec, jest stabilne i przyjazne otoczenie prawne zarówno krajowe, jak i w ramach Jednolitego Rynku Europejskiego.

Paweł Chorąży reprezentujący Ministerstwo Rozwoju wskazał na znaczenie dla tworzenia miejsc pracy na obszarach wiejskich silniejszego powiązania mechanizmów WPR i Europejskiej Polityki Spójności (EPS). Szczególne znaczenie dla tworzenia miejsc pracy ma Europejski Fundusz Społeczny (EFS) i programy przez niego wspierane. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego obszarów wiejskich

to fundament kreowania miejsc pracy na poziomie lokalnym. W tym kontekście kluczowe jest wzmocnienie potencjału instytucjonalnego lokalnych władz samorządowych w zakresie kreowania pomysłów i projektów inwestycyjnych wspierających lokalny rozwój i skutecznego sięgania po dostępne na te cele fundusze publiczne, w tym unijne. Wzrost efektywności lokalnych samorządów w wykorzystaniu środków unijnych jest kluczowy, gdyż bardzo często muszą one konkurować o fundusze publiczne z dużymi aglomeracjami. Zachowanie i kreowanie miejsc pracy będzie możliwe także poprzez powstrzymanie procesu spadku znaczenia małych miasteczek, które w sposób funkcjonalny są powiązane z obszarami wiejskimi. Zmniejszenie znaczenia rolnictwa i proces dezagraryzacji wiejskiej struktury zatrudnienia wzmocnia rolę małych miast jako centrów lokalnego rozwoju. Stąd ich zdolność do pozyskiwania funduszy na rozwój jest kluczowa dla powstrzymania negatywnych procesów wyludniania się obszarów wiejskich i małych miasteczek oraz odpływu siły roboczej z tych terenów. Polityka spójności UE oferuje wiele instrumentów mających na celu poprawę dostępu do nowoczesnych technik komunikacyjno-informacyjnych (ICT) ułatwiających prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej. Przedstawiciel Ministerstwa Rozwoju zwrócił także uwagę na znaczenie, jakie zewnętrznym inwestorzy, podejmując decyzję o inwestycjach na danym obszarze, przywiązują do jakości kapitału ludzkiego (jakość siły roboczej) oraz kultury współpracy w ramach lokalnej społeczności.

Po wystąpieniu panelistów głos w dyskusji zabrali uczestnicy spotkania. Podsumowując najważniejsze aspekty dyskusji, warto wskazać na kilka kwestii:

- tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich nie powinno być celem wyłącznie polityki rozwoju obszarów wiejskich; jest to zadanie, które wymaga podejścia horyzontalnego i musi być przedmiotem zainteresowania różnych polityk publicznych (ang. *policy mix*); konieczny jest zestaw instrumentów oddziaływania z dziedziny polityki podatkowej, przemysłowej, rynku pracy i polityki społecznej; brak koordynacji tych polityk osłabia skuteczność selektywnie uruchamianych instrumentów wsparcia;
- tworzenie i zachowanie dobrej jakości miejsc pracy jest szczególnie trudne na peryferyjnych obszarach wiejskich; stąd rosnąca rola małych miasteczek funkcjonalnie powiązanych z obszarami wiejskimi i wzmocnienie lokalnych rynków pracy; obecność lokalnych liderów sektora przetwórstwa rolno-spożywczego oferujących stabilne i dobrej jakości miejsca pracy oraz budowa silnych marek powiązana z lokalną bazą surowcową gwarantuje podtrzymanie i rozwój rolnictwa;
- inwestycje w kapitał ludzki i wzmocnienie jakości wiejskich zasobów pracy obok odpowiedniej infrastruktury technicznej decydują o zainteresowaniu zewnętrznych inwestorów wejściem na dany rynek; musi temu towarzyszyć

odpowiednia kultura pracy i współpracy ze strony lokalnych władz samorządowych;

- system edukacji musi reagować na potrzeby rynku pracy; stąd konieczność ścisłej współpracy ze środowiskami lokalnego biznesu, bez zaangażowania którego nie jest możliwe wysokiej jakości szkolnictwo zawodowe; konieczna jest aktywna polityka rynku pracy realizowana przez lokalne władze, dla której bazą jest mądra i elastyczna polityka rynku pracy na poziomie centralnym;
- Wspólna Polityka Rolna (WPR) oferuje możliwość wzmocnienia i zintegrowania działania władz samorządowych ze społecznością lokalną obszarów wiejskich; rozwój kierowany przez społeczność lokalną (ang. *Community-Led Local Development*) powinien stać się ważnym instrumentem współpracy środowisk wiejskich i miejskich.
- WPR odegrała ważną rolę w zachowaniu miejsc pracy w rolnictwie; jednakże nie można nie zauważyć, że znaczące środki (3/4) w ramach polityki rozwoju obszarów wiejskich (II filar WPR) kierowane są wprost do producentów rolnych; tworzenie miejsc pracy w ramach II filara jest ważne, ale alokacja funduszy na ten cel nie gwarantuje przełomu; tymczasem wspieranie żywotności ekonomicznej małych gospodarstw rolnych winno się odbywać za pośrednictwem kreowania możliwości zatrudnienia pozarolniczego i dodatkowego źródła dochodu poza rolnictwem, a nie przesuwania funduszy ze stratą dla bardziej efektywnych producentów rolnych.

Tworzenie i utrzymywanie miejsc pracy jest obecnie jednym z głównych priorytetów Unii Europejskiej, co znajduje odzwierciedlenie m.in. w strategii Europa 2020, w której zapisano, że należy dążyć do „podniesienia wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20–64 lat z obecnych 69% do co najmniej 75%” [European Commission (EC) (2010) A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission Europe 2020, Brussels, 3.3.2010, COM (2010) 2020]. Powyższy cel jest realizowany wraz z celami dotyczącymi wzrostu konkurencyjności i rozwoju zrównoważonego oraz w obliczu zwiększonej migracji ludności do Europy.